

RADOSŁAW SKRYCKI*

 <https://orcid.org/0000-0002-6710-4774>

DWA CZY TRZY? W KWESTII LICZBY WYDAŃ WIELKIEJ MAPY POMORZA EILHARDA LUBINUSA

Abstract

Two or Three? With Regard to the Number of Editions
of the Great Map of Pomerania by Eilhard Lubinus

According to the scholarly literature on the cartography of the former Duchy of Pomerania, the map of this region prepared by Eilhard Lubinus, a scholar from the University of Rostock, had two editions: the first from 1618 and the second from 1758. This article presents a more detailed analysis of the preserved documents relevant for this topic: the correspondence of the author of the map and his patron, the Duke of Pomerania Philip II, as well as subsequent letters concerning the inheritance after Lubinus's death. This investigation allowed to put forward a hypothesis that there were actually three editions. Apart from the two editions mentioned above, one more from the turn of 1620, financed by Lubinus himself, should be added. This conclusion is enhanced by the results of research carried out during conservation works on a copy of the map currently stored in the Main Library of the University of Szczecin. The research revealed that the paper used to print the map came neither from the paper mill of Pomeranian dukes, as in the 1618 edition, nor from the paper mill of Joseph Anton Unold of Wolfegg, as in the 1758 edition.

Keywords: Eilhard Lubinus; map of Pomerania; cartography; seventeenth century; Duchy of Pomerania; Duke Philip II of Szczecin

* Instytut Historyczny, Uniwersytet Szczeciński,

 radoslaw.skrycki@usz.edu.pl

Nadesłany 15.04.2020; Nadesłany po poprawkach 28.07.2020; Zaakceptowany 30.07.2020

Mapa Księstwa Pomorskiego Eilharda Lubinusa z 1618 r. (ryc. 1) należy do największych osiągnięć siedemnastowiecznej kartografii w Europie Środkowej. Jest efektem rozległych zainteresowań naukowych i artystycznych księcia szczecińskiego Filipa II (1573–1618) oraz jego współpracy z matematykiem i znawcą języków klasycznych z Uniwersytetu w Rostocku – Eilhardem Lubinusem (1565–1621). Jako taka stanowi więc przemyślane i pieczołowicie zaprojektowane dzieło, w którym miała objawić się potęga i aspiracje książąt pomorskich. Pierwotnie mapa miała zostać wykonana z myślą o umieszczeniu jej w którymś z atlasów Gerarda Mercatora (1512–1594), publikowanych w Amsterdamie przez rodzinę Hondiusów¹. Mówi o tym list księcia Filipa II z 18 VIII 1610 r. skierowany do jego kuzyna, panującego w Wołogoszczy księcia Filipa Juliusza (1584–1625)²: „Postanowiliśmy przedstawić za pomocą mapy nasze księstwo i kraje, która następnie chcielibyśmy umieścić w dziele kosmograficznym, przygotowywanym teraz przez Hondiusa”³. Miała zostać także wykorzystana jako załącznik do pisanej przez Valentina Jurgę Winthera (1578–1623) nowej kroniki pomorskiej *Balthus Pomeranicus*, która jednak nie została ukończona i nigdy nie ukazała się drukiem.

Ostatecznie jednak w toku prac, które rozpoczęły się latem lub wczesną jesienią 1611 r., mapa z atlasowej, przybrała wielokrotnie większy format mapy ściennej, wydrukowanej na 12 arkuszach *folio*. Pierwsze egzemplarze miały być gotowe już w połowie 1612 r. Była to część zachodnia księstwa (od granicy z Meklemburgią do linii Odry), jednak rytownik mapy zasugerował, żeby dostarczyć również pozostałą część i dopiero wówczas zająć się rytowaniem⁴.

Niestety książę Filip II nie doczekał zakończenia prac – zmarł na początku 1618 r., natomiast mapa ukazała się drukiem w listopadzie tego samego roku. Jego brat i następca na szczecińskim tronie Franciszek I (1577–1620) nie czuł się już tak związany z E. Lubinusem i ideą, która przyświecała Filipowi. Zarówno on, jak i jego kolejny brat, panujący od 1620 r. Bogusław XIV (1580–1637), skupieni byli na sprawach politycznych – wybuchła bowiem wojna trzydziestoletnia (1618–1648), która wkrótce zaangażowała także Księstwo Pomorskie,

¹ Ostatecznie mapa zredukowana do formatu *folio* została umieszczona w atlasie Jodocusa Hondiusa II w 1629 r.

² Księstwo Pomorskie dzieliło się wówczas na dwa odrębne władztwa terytorialne ze stolicami w Wołogoszczy i Szczecinie.

³ *List Filipa II do Filipa Juliusza, 18 VIII 1610*, tł. Jerzy GRZELAK, [in:] *Eilharda Lubinusa podróż przez Pomorze*, red. Radosław SKRYCKI, Szczecin 2013 (dalej cyt. *Eilharda Lubinusa podróż przez Pomorze*), s. 246. Wszystkie cytowane dokumenty pochodzą z Archiwum Państwowego w Szczecinie (dalej cyt. APSz), Archiwum Książąt Szczecińskich (dalej cyt. AKS), sygn. I/1822, II/1165.

⁴ *List Lubinusa do Filipa II, lipiec (?) 1612*, tł. Jerzy GRZELAK, [in:] *Eilharda Lubinusa podróż przez Pomorze*, s. 259. Oryginał przechowywany w: APSz, AKS, sygn. I/1822, s. 11–12.

Ryc. 1. Mapa Księstwa Pomorskiego Eilharda Lubinusa
ze zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego (wyd. z 1758 r.)

a bezdzietna śmierć Bogusława spowodowała, że po zakończeniu konfliktu zbrojnego ziemie domeny Gryfitów zostały podzielone między sąsiednią Brandenburgię i Szwecję (reces graniczny podpisano dopiero w 1653 r.)⁵.

Obecnie mapa jest powszechnie znana i doczekała się bogatej literatury naukowej⁶. Historia jej powstania po raz pierwszy została opisana już w XVIII w. przez Johanna Carla Conrada Oelrichsa (1722–1799). Potem wielokrotnie była przedmiotem zainteresowań badaczy – najpierw niemieckich, a po 1945 r. również polskich, co wynikało z nowego, powojennego podziału ziem dawnego Księstwa Pomorskiego – część zachodnia pozostała w Niemczech, wschodnia ze Szczecinem – została włączona do Polski. W ostatnich latach, dzięki najnowszym technikom konserwacji papieru, w tym druków nowożytnych, można było przeprowadzić szczegółowe i dotychczas nieosiągalne badania niektórych egzemplarzy mapy, co z kolei rzuca nowe światło na datację – zarówno jednego, konkretnego egzemplarza, jak i kolejnych jej edycji.

Dotychczas przyjmowano, że mapa miała dwa wydania: pierwsze z 1618 r. i drugie, bez zmian, z 1758 r. Ustalenia te opierały się na informacjach przekazanych przez J. C. C. Oelrichsa, który w 1771 r. dokonał krótkiego przeglądu dotychczasowego dorobku kartografii pomorskiej, a osobne rozważania poświęcił mapie E. Lubinusa⁷.

KOSZTY WYKONANIA MAPY

Jak się okazuje, z zagadnieniem liczby wydań mapy wiąże się kwestia finansowania prac nad nią przez księcia Filipa II, a potem innych pomorskich książąt. Z dwóch listów wystawionych przez księcia Franciszka 25 XI i 21 XII 1618 r. oraz z trzeciego listu, wystawionego przez księcia Bogusława XIV 18 VIII 1622 r. wynika, że E. Lubinus za swoją pracę otrzymał najpierw 555 guldenów, a później dodatkowo 100 talarów od Franciszka, 100 talarów od Filipa Juliusza i bliżej nieokreśloną, „znaczną” kwotę od samego Bogusława. Własnoręcznym podpisem potwierdził otrzymanie całości ustalonej sumy (bez owych książęcych dodatków) 21 XII 1618 r. Brak wiedzy, że całość została uregulowana i potwierdzona przez zainteresowanego, był zapewne powodem, dla którego w rok po śmierci E. Lubinusa jego rodzina wystąpiła z żądaniem finansowymi wobec władców Pomorza.

⁵ Zob. Geoffrey PARKER, *The Thirty Years' War*, New York 1993, s. 217; Bogdan WACHOWIAK, *Upadek państwa zachodniopomorskiego 1571–1637–1648*, [in:] *Historia Pomorza*, t. 2: *Do roku 1815*, cz. 1: (1464/66–1648/57), red. Gerard LABUDA, Poznań 1976, s. 1011–1012.

⁶ W 2010 r. prezentowano ją w Londynie na wystawie „Magnificent Maps: Power, Propaganda and Art”. Zob. Peter BARBER, Tom HARPER, *Magnificent Maps: Power, Propaganda and Art*, London 2010, s. 65–67.

⁷ Johann C. C. OELRICHS, *Zuverlässige historisch-geographische Nachrichten vom Herzogthum Pommern und Insel Rügen*, Berlin 1771, s. 61–110.

Przytoczone kwoty mogą robić wrażenie⁸. Należy jednak pamiętać o kilku kwestiach. Po pierwsze, stosunek guldena do talara na Pomorzu wynosił dwa do jednego, przy zastrzeżeniu, że chodzi o tzw. dobre talary, czyli monety o wysokiej próbie srebra (zapłatę w takich właśnie talarach otrzymał E. Lubinus). Po drugie, od drugiej połowy XVI w. mamy do czynienia z tzw. rewolucją cenową, która powodowała, że systematycznie zwyżkowały ceny, w tym tak strategicznych surowców jak szwedzka miedź, metal dla naszych rozważań kluczowy. Jak zwrócił uwagę Fernand Braudel, miedź była trzecim – po złocie i srebrze – najważniejszym dla gospodarki europejskiej metalem⁹. W niespokojnych początkach XVII stulecia i u zarania wojny trzydziestoletniej, gdy ceny miedzi wykorzystywanej do odlewania armat (lufy z brązu to braudelowska „arystokracja wśród artylerii”) zwyżkowały, trzeba było mieć mocny imperatyw, by przeznaczyć znaczne kwoty na jej zakup do celów innych niż militarne.

Na wykonanie płyt miedziorytniczych na potrzeby mapy, które rytowano w Amsterdamie, zużyto ok. 50 kg miedzi (12 płyt, z których każda ważyła ok. 4 kg). Ponieważ w korespondencji książęcej i rozliczeniach nie ma informacji, by osobne kwoty przeznaczono na zakup surowca i pracę rytownika oraz drukarza, można założyć, że zadania te sfinansował sam Lubinus. Niewykluczone, że w rozliczeniu właściciel drukarni otrzymał jakieś egzemplarze mapy. Wiadomo natomiast, że w podróżach po Pomorzu autorowi mapy przysługiwało bezpłatne zakwaterowanie, posiłki oraz podwozy. Z prowadzonego dziennika wynika, że jakość tych usług była bardzo różna i nie zawsze był z nich zadowolony¹⁰.

Jednak nie tylko konkretne kwoty były zapłatą za pracę uczonego. Częścią wynagrodzenia miały być także miedziane płyty, z których mapa była odbijana i z której kolejne egzemplarze E. Lubinus mógł drukować i sprzedawać na

⁸ Niestety nie jesteśmy w stanie określić dla początków XVII w. kosztów wykonania mapy wieloarkuszowej, na które składały się zakup miedzi, przygotowanie płyty, rytowanie, rewizja, druk, a czasem także zakup rękopisu od autora. Pełne i bardzo konkretne dane pojawiają się dopiero w końcu tego stulecia i na początku kolejnego, gdy oficyny wydawnicze zaczynały publikować swoje katalogi ofertowe. Z interesującego nas okresu moglibyśmy dla ogólnej orientacji przyjąć cenę atlasu. Przykładowo: trzytomowy atlas Mercatora, zawierający 107 map, wydany w Duisburgu w 1595 r., kosztował 28 florenów/guldenów, jednak nie wydaje się to wiarygodne w odniesieniu do mapy ściennej, sprzedawanej przecież w ograniczonym nakładzie. Zob. Eckhard JÄGER, *Prussia-Karten 1542–1810. Geschichte der kartographischen Darstellung Ostpreußens vom 16. bis zum 19. Jahrhundert. Entstehung der Karten – Kosten – Vertrieb. Bibliographischer Katalog*, Weisshorn 1982, s. 247.

⁹ Fernand BRAUDEL, *Struktury codzienności. Możliwe i niemożliwe*, tł. Maria OCHAB, Piotr GRAFF, wstęp i red. nauk. Jacek KOCHANOWICZ (Kultura materialna, gospodarka i kapitalizm, XV–XVIII wiek, t. 1), Warszawa 1992, s. 315–316.

¹⁰ *Dziennik podróży Lubinusa przez Pomorze Wschodnie w roku 1612*, tł. Jerzy GRZELAK, [in:] *Eilharda Lubinusa podróż przez Pomorze*, s. 325–373.

własną rękę. Będzie to mieć fundamentalne znaczenie przy okazji określenia okoliczności drugiego wydania mapy. O przejściu płyt przez E. Lubinusa mówi list księcia Franciszka do kuzyna – księcia Filipa Juliusza: „Ponadto jesteście zdania, że jeśli on przez jakiś jeszcze czas przetrzyma płyty, to za egzemplarze, które bez wątpienia wielu w księstwie chciałoby posiadać i które należałoby zapewne im rozdać, powinien on uzyskać znaczne korzyści”¹¹. Z przytoczonego fragmentu wynika także, że płyty miały wrócić do książąt, jednak śmierć E. Lubinusa (1621) i wojna, która wkrótce objęła także księstwo, odsunęły ten problem w czasie, a koniec rodu Gryfitów (1637) publikację mapy zdezaktualizował.

Przekazanie matrycy autorowi mapy, aby po wydrukowaniu określonej liczby egzemplarzy mógł sam zająć się ich publikowaniem, nie było powszechnym zjawiskiem. Ponieważ mapy tworzone przede wszystkim do edycji atlasowych, były wykorzystywane przez wiele lat, przechodząc na kolejnych właścicieli oficyny lub trafiając przez aukcje do nowych wydawców. W przypadku map ściennych wieloarkuszowych, a do takich należy zaliczyć mapę Lubinusa, drukowano je w mniejszej liczbie egzemplarzy, ponieważ nakład środków i konieczność odpowiedniego eksponowania mocno ograniczały potencjalną liczbę odbiorców. Płyty można było wykorzystać ponownie, przerytowując je i zmieniając treść. Oznaczałoby to jednak bezpowrotne utracenie tak czasochłonnego i wspaniałego dzieła. Sądzę zatem, że świadom tego Lubinus, który znał przecież środowisko amsterdamskich wydawców atlasów, mógł od samego początku myśleć o przejściu płyt, za które sam zapłacił, i ocaleniu mapy przed zniszczeniem, a przy okazji zarobieniu na jej kolejnych wydaniach.

PIERWSZE WYDANIE

Pierwsza edycja mapy uznana była za rzadką już w czasach J. C. C. Oelrichsa¹². O wielkości nakładu, jaki wówczas wydrukowano, świadczy list szwagra Lubinusa a jednocześnie pełnomocnika rodziny do spraw majątkowych – Johanna Lauremberga (1590–1658)¹³, który domagał się od księcia meklemburskiego Adolfa Fryderyka (1588–1658) interwencji na dworze w Szczecinie w celu wypłacenia zaległego honorarium za wykonanie mapy oraz opłacenia rytownika – Nicolausa Geelkercken (ok. 1585–1656). W liście tym J. Laurem-

¹¹ *List Franciszka do Filipa Juliusza*, 25 XI 1618, tł. Jerzy GRZELAK, [in:] *Eilharda Lubinusa podróż przez Pomorze*, s. 292. Oryginał przechowywany w: APSz, AKS, sygn. I/1822, s. 45–49.

¹² J. C. C. OLERICHS, op.cit., s. 64.

¹³ Postać J. Lauremberga jest tu o tyle interesująca, że był on autorem mapy Meklemburgii (wydanej przez Joannesa Janssoniusa w Amsterdamie w 1630 r., a później wielokrotnie wznowianej) oraz bratem żony Lubinusa – Kathariny (1587–1651).

berg pisze o „10 kopiach mapy”, które zostały wysłane pomorskim ksiądzem¹⁴. Ksiądz Franciszek, który objął rządy w Szczecinie po swoim bracie Filipie, widział mapę między 14 a 25 XI 1618 r. Był to bardzo skromny nakład, jednak E. Lubinus zapewne w ten sposób chciał zachęcić rodzinę ksiądzem do dalszego wydatkowania niemałych przecież kwot na kolejne egzemplarze.

Papier do druku został dostarczony z ksiądzem papierni, znajdującej się w Strudze w okolicach Szczecina (papiernia ta również znalazła się na Lubinusowskiej mapie Ksiądzem). W korespondencji uczony podaje, że na wykonanie 10 egzemplarzy dwunastoarkuszowej mapy zużył 12 ryz (*Rieß*) papieru w formacie *folio*¹⁵. Papier był dobrej jakości i został wykonany na specjalne życzenie ksiądzem Filipa.

DRUGIE WYDANIE

Jak wynika z umów między E. Lubinusem a ksiądzem Filipem, oprócz honorarium w gotówce autor mapy miał przejąć płyty miedziane i na swój koszt wydrukować kolejne egzemplarze, na których miał zarabiać. Tu jednak zaczęły się jego problemy. Papier na druk miał ponownie pochodzić z ksiądzem papierni, jednak dostarczone „12,5 rzy są grube, ciemne i ze skazami” i w takim stanie nie nadawały się do użycia¹⁶. Rozpoczęła się wielomiesięczna batalia E. Lubinusa o wymianę papieru na nadający się do druku lub zwrot zapłaconej kwoty. Autor mapy pisał wielokrotnie skargi do ksiądzem, ten nakażywał urzędowe rozwiązanie sprawy, jednak papiernik unikał jak mógł wykonania ksiądzem woli.

Korespondencja między E. Lubinusem a ksiądzem Franciszkiem nie wyjaśnia, jak ostatecznie sprawa się zakończyła – twórca mapy prawdopodobnie otrzymał zwrot zapłaconej kwoty. Możemy także stwierdzić, że powtórny druk został wykonany na przełomie 1619 i 1620 r., prawdopodobnie w Rostocku, ponieważ właśnie tu przysłano wadliwy papier ze Szczecina. Nie wiadomo też, skąd autor mapy nabył nowy papier.

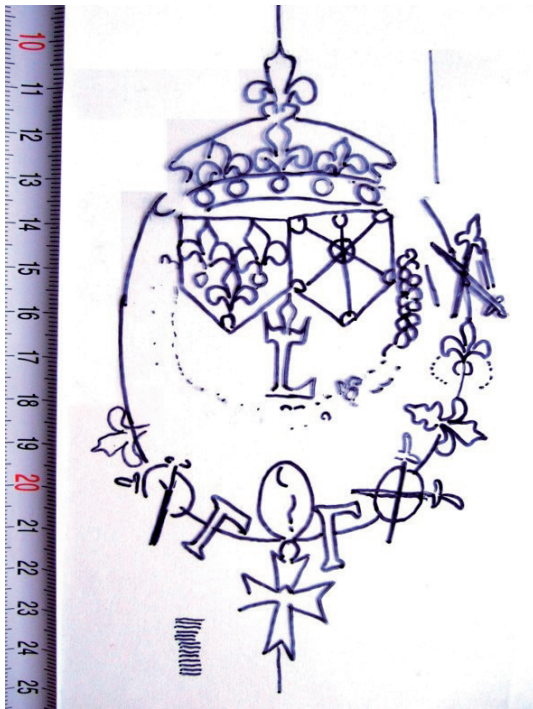
Nieco światła na ten właśnie aspekt rzucają badania Bogny Górniak, która przed kilkoma laty w Zakładzie Konserwacji Papieru i Skóry Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu wykonała konserwację i badania egzemplarza

¹⁴ *Suplika Johanna Lawremberga [...] skierowana do Adolfa Fryderyka, przed 8 VIII 1622*, tł. Jerzy GRZELAK, [in:] *Eilharda Lubinusa podróż przez Pomorze*, s. 318. Oryginał przechowywany w: APSz, AKS, sygn. I/1822, s. 55–56.

¹⁵ *List Lubinusa do ksiądzem Franciszka, przed 20 VIII 1619*, tł. Jerzy GRZELAK, [in:] *Eilharda Lubinusa podróż przez Pomorze*, s. 298. Oryginał przechowywany w: APSz, AKS, sygn. II/1165, s. 230–232.

¹⁶ *Ibid.*

mapy zakupionego na aukcji w Niemczech¹⁷. Obecnie mapa ta znajduje się w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego i jest jednym z dwóch egzemplarzy dzieła E. Lubinusa, które biblioteka ta posiada w swych zbiorach (drugi

Ryc. 2. Odrys filigranu z egzemplarza drugiego wydania mapy Eilharda Lubinusa; źródło: Bogna GÓRNIAK, *Wielka mapa Księstwa Pomorskiego – nowe fakty*, Przegląd Zachodniopomorski, R. 31 (60): 2016, z. 2, il. 15

to wydanie osiemnastowieczne z kolekcji Tomasa Niewodniczańskiego). Podczas prac konserwatorskich na kilku arkuszach mapy udało się zidentyfikować filigrany pochodzące z papierni króla Francji Ludwika XIII (ryc. 2) oraz odkryć inne, niezidentyfikowane. Oznacza to, że jest to papier siedemnastowieczny, można odrzucić więc początkową identyfikację mapy jako wydanej w 1758 r. Taka wielość papierni, z których pochodzi papier w tej edycji, pozwala na postawienie tezy, że E. Lubinus chcąc spopularyzować swoje dzieło i jednocześnie pokryć część ponoszonych kosztów, zdecydował się na druk mapy na papierze, który był dla niego dostępny z różnych źródeł, rezygnując z dostaw ze Szczecina. O tym, jak trudne było pozyskanie takiej ilości dobrego papieru,

świadczy to, że we wspomnianym egzemplarzu mapy ze zbiorów Biblioteki w Szczecinie jeden z arkuszy ma na stronie *verso* niesymetrycznie wykonany nadruk. Zatem w przypadku złej odbitki papier wykorzystywano ponownie, drukując na odwrotnej stronie.

Na kolejne edycje mapy E. Lubinus miał nabyć od szczecińskiego papiernika podobną ilość papieru jak do pierwszego wydania, można zatem założyć,

¹⁷ Wyniki badań zostały opublikowane w: Bogna GÓRNIAK, *Wielka mapa Księstwa Pomorskiego – nowe fakty*, Przegląd Zachodniopomorski, R. 31 (60): 2016, z. 2, s. 41–67, DOI: 10.18276/pz.2016.2-03.

że w założeniu nakład miał być podobny – 10 egzemplarzy. Czy udało się osiągnąć (a może przekroczyć) tę liczbę? Tego niestety nie wiemy, można jednak przypuszczać, że nakład był jeszcze mniejszy niż pierwszy, właśnie ze względu na problemy ze zdobyciem papieru. Sam E. Lubinus zmarł w 1621 r., nie mógł więc kontynuować prac. O losach płyt miedzianych aż do połowy kolejnego stulecia nic nie wiemy.

TRZECIE WYDANIE

Historia trzeciego wydania jest niezwykle ciekawa, a jej głównym bohaterem jest przywoływany już J. C. C. Oelrichs.

W 1756 r. Uniwersytet w Greifswaldzie obchodził trzechsetlecie swego istnienia. Z tej okazji miały odbyć się uroczystości, na które został zaproszony także Oelrichs, który w tym czasie wykładał prawo w Gimnazjum Akademickim w Szczecinie, a w swoich badaniach naukowych korzystał m.in. z biblioteki Matthaeusa von Liebeherra. W niej znajdował się dobrze zachowany i kompletny egzemplarz mapy E. Lubinusa¹⁸. Oelrichs został wysłany na jubileusz do Greifswaldu jako oficjalny przedstawiciel gimnazjum, a w międzyczasie odwiedził pobliski Stralsund. Tu, na strychu domu wdowy po burmistrzu, pani Sander, odnalazł komplet płyt miedzianych, z których drukowano mapę E. Lubinusa. Zostały one wykupione od niej w następnym roku przez Johanna Jacoba Weitbrechta (1744–1803), księgarza z Greifswaldu. Płyty te zostały wykorzystane do kolejnego druku karty w 1758 r., tym razem w Hamburgu.

Mapy z tego wydania są łatwo rozpoznawalne, ponieważ mają kolorowane na żółto (czasem także na różowo) granice: po pokoju westfalskim (1648/1653) kończącym wojnę trzydziestoletnią, gdy Pomorze zostało podzielone między Brandenburgię i Szwecję, oraz po pokoju sztokholmskim (1720), gdy granica między oboma państwami na Pomorzu przesunęła się daleko na zachód, na rzekę Peene, a Szczecin i ujście Odry trafiły w ręce pruskie. Wydaje się, że wszystkie tak kolorowane egzemplarze wyszły spod jednej ręki, ponieważ pierwotnie na mapie tych granic być nie mogło. Musiały zatem zostać iluminowane według tego samego klucza, tym samym kolorem¹⁹. Dodatkowo na papierze z tego wydania znajduje się filigran z papierni Josepha Antona Unolda (1717–1785) z Wolfegg, działającej właśnie w tym czasie.

Nakład trzeciego wydania, podobnie jak drugiego, nie jest znany, są to jednak najpowszechniej występujące w archiwach i bibliotekach mapy. Biorąc pod uwagę rozmach działalności Weitbrechta, który wkrótce przeniósł się do

¹⁸ J. C. C. OELRICHS, op.cit., s. 66.

¹⁹ Pomijam tu wtórne, późniejsze kolorowanie powierzchniowe, któremu zostały poddane niektóre znane egzemplarze mapy.

Sankt Petersburga i tam prowadził z sukcesem działalność księgarską, można założyć, że był on dużo większy niż dwóch poprzednich.

* * *

Wobec powyższych rozważań można przyjąć, że pierwsze wydanie mapy zostało wydrukowane prawdopodobnie w Amsterdamie jesienią 1618 r. i miało skromny nakład 10 egzemplarzy. Być może miały to być egzemplarze „sygnalne”, którymi E. Lubinus miał zachęcić księcia pomorskiego do sfinansowania dalszych edycji, ale niewykluczone, że na tyle egzemplarzy opiewała umowa z księciem Filipem, za co autor mapy otrzymał określoną zapłatę.

Drugie wydanie nastąpiło najprawdopodobniej na przełomie 1619 i 1620 r. w Rostocku. Sprzedaż wydrukowanych wówczas egzemplarzy stanowić miała dodatkowe wynagrodzenie E. Lubinusa. Niestety, problemy z papierem do druku mapy spowodowały, że jej nakład był niewielki i jest dzisiaj zapewne najrzadszą edycją. Śmierć twórcy mapy w 1621 r. i zajęcie Rostocku przez wojska cesarskie podczas wojny trzydziestoletniej odsunęły sprawy związane z dalszymi pracami nad mapą.

Trzecie wydanie miało miejsce w Hamburgu w 1758 r., kiedy płyty miedziane zostały przypadkowo odnalezione dwa lata wcześniej w Stralsundzie. Jest to wydanie najczęściej spotykane w publicznych kolekcjach. Edycja ta została opublikowana bez żadnych zmian w stosunku do poprzednich poza kolorowaniem granic.

Ponieważ nie znamy żadnego egzemplarza z pierwszego wydania mapy Lubinusa, a drugie reprezentowane jest tylko przez jeden, nie da się zauważyć żadnych istotnych zmian w jej kolejnych edycjach. Na tym etapie badań i wobec aktualnego stanu wiedzy nie można więc mówić o kolejnych stanach mapy, tj. druku z wykorzystaniem celowo zmienionych lub uzupełnionych matryc, a jedynie o jej kolejnych wydaniach.

BIBLIOGRAFIA

- Barber, Peter and Tom Harper. *Magnificent Maps: Power, Propaganda and Art*. London: British Library, 2010.
- Braudel, Fernand. *Struktury codzienności. Możliwe i niemożliwe*. Translated by Maria Ochab and Piotr Graff, introduced and edited by Jacek Kochanowicz. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1992.
- Górniak, Bogna. “Wielka mapa Księstwa Pomorskiego – nowe fakty.” *Przegląd Zachodniopomorski* 31/2 (2016): 41–67. <http://dx.doi.org/10.18276/pz.2016.2-03>.
- Jäger, Eckhard. *Prussia-Karten 1542–1810. Geschichte der kartographischen Darstellung Ostpreußens vom 16. bis zum 19. Jahrhundert. Entstehung der Karten – Kos-*

ten – Vertrieb. *Bibliographischer Katalog*. Weißenhorn: Anton H. Konrad Verlag, 1982.

Parker, Geoffrey. *The Thirty Years' War*. New York: Barnes & Noble Books, 1993.

Skrycki, Radosław, ed. *Eilharda Lubinusa podróż przez Pomorze*. Szczecin: Zamek Książąt Pomorskich, 2013.

Wachowiak, Bogdan. "Upadek państwa zachodniopomorskiego 1571–1637–1648."

In *Historia Pomorza*, vol. 2/1: (1464/66–1648/57), edited by Gerard Labuda, 989–1012. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1976.

